

УПРАВЛІННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИМИ ПРОЦЕСАМИ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

Н.О. Байстрюченко, канд. екон. наук, ст. викладач;

Ю.О. Мирошниченко, канд. екон. наук,

Сумський державний університет, м. Суми

У статті на основі проведеного аналізу регіонального розвитку та інвестиційної активності підприємств України визначені основні проблеми та завдання входження до ЄС і напрями їх вирішення. Зазначено, що головною метою регіональної політики є баланс між національною ефективністю, яка досягається через перерозподіл регіональних ресурсів та міжрегіональною рівністю, яка передбачає справедливі формування інфраструктури, розподіл доходів і зайнятості.

Ключові слова: капітал, управління, стійкий розвиток, регіон, ВВП, інвестиції.

ВСТУП

Нерівномірність соціально-економічного розвитку регіонів України породжені, як правило, відмінностями формуванням господарського комплексу, яке склалося ще за часів Радянського Союзу.

Галузева і територіальна структури економіки не повною мірою відповідають поточним і стратегічним завданням як України, так і самих регіонів. Найважливішим завданням у цих умовах є формування і реалізація відповідальної й ефективної регіональної політики. Разом з тим, важливим є комплексне розуміння природи і значення, що відбувається в умовах структурних перетворень національної економіки, формування нової структури регіональної політики, відповідальної за практичне втілення, контроль і реалізацію пропонованих системних заходів.

Реалізація Лісабонської стратегії, що передбачає створення в Європейському Союзі (ЄС) найдинамічнішої у світі економіки, вже привела до появи нових проектів і програм, спрямованих на здійснення інноваційної політики і фінансування програм, спрямованих на структурне вирівнювання регіонів. Стійкий розвиток регіонів України неможливий без активізації інноваційної діяльності. У свою чергу, ефективність зазначених процесів багато в чому визначається системними умовами їх фінансування, методами організації та управління. Відсутність комплексного підходу до управління інвестиційними процесами на регіональному рівні призводить до неефективного використання ресурсів, негативних фінансових наслідків діяльності підприємства, стагнації економіки. За цих умов стає очевидною необхідність пошуку нових підходів до управління інвестиційними процесами на регіональному рівні, оптимізації інвестиційних ресурсів.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Необхідність вирішення проблем просторової трансформації господарства є необхідною передумовою структурних перетворень на шляху входження України до ЄС.

Теоретичні та науково-методичні аспекти вирішення проблем регіонального вирівнювання розглядалися у працях Т. В. Кулініч, Т. В. Васильєвої, С. В. Леонова, Ю. Г. Бондаренко, Н. А. Цимбаліста, С. І. Юрія, І. О. Іващука, В. В. Борщевського, С. М. Ілляшенка, С. М. Козьменка та ін. Разом з тим питання визначення та обґрунтування основних моделей оптимізації розподілу інвестиційних ресурсів для

забезпечення інноваційних програм, визначення необхідних і достатніх умов забезпечення стійкого соціально-економічного розвитку, обґрунтування концепції управління інвестиційними ресурсами за допомогою визначення зони допустимих значень зміни їх структури потребують подальшого розвитку.

Об'єктом дослідження є процес впливу факторів регіонального розвитку на соціально-економічний стан території.

Предметом дослідження є відносини, що виникають на державному та регіональному рівнях, а також економічні зв'язки у процесі регіонального вирівнювання.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Зазвичай головною метою регіональної політики є баланс між сукупною національною ефективністю, яка досягається через перерозподіл регіональних ресурсів, та міжрегіональною рівністю, що передбачає справедливий розподіл інфраструктури, доходів і зайнятості. Однак аналіз регіонального розвитку України (рис. 1 – 3) на основі показників валового регіонального продукту (як узагальнювального показника, що характеризує рівень розвитку економіки регіону), обсягу інвестицій в основний капітал (як показника, що відображає інвестиційну активність регіону) у розрахунку на одну особу, та рівнем рентабельності операційної діяльності підприємств (як похідного для цього аналізу показника, що відображає ефективність виробництва) дозволяє зробити такі висновки:

- у соціально-економічному розвитку регіонів наявні значні диспропорції;
- суб'єкти господарювання мають низький рівень інвестиційної активності;
- існує складність чіткого розмежування та виділення кластерів благополучних та депресивних регіонів (за винятком Одеської області, яка має більші за середні значення за всіма досліджуваними показниками);
- Україні притаманні як процеси регіональної дивергенції (між Києвом та областями), так і конвергенції (між промислово розвиненими Дніпропетровською, Донецькою та Запорізькою областями).

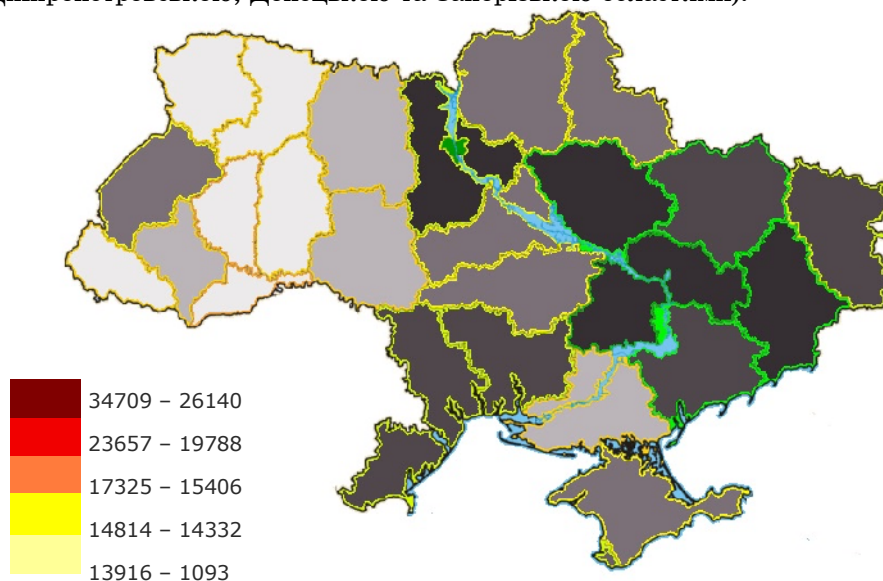

Рисунок 1 – Валовий регіональний продукт у розрахунку на одну особу (грн) на 2010 р. (відображено за даними [1])

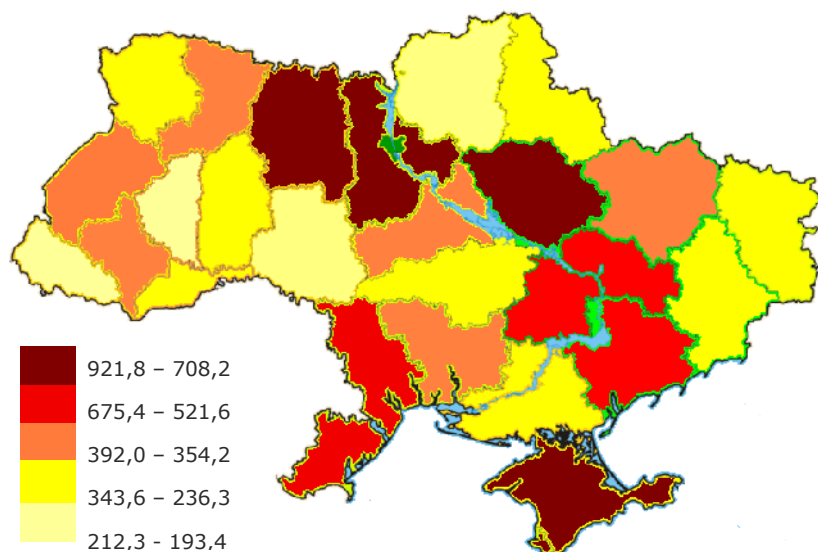

Рисунок 2 – Обсяги інвестицій в основний капітал у розрахунку на одну особу (грн) на 2010 р. (відображено за даними [2])

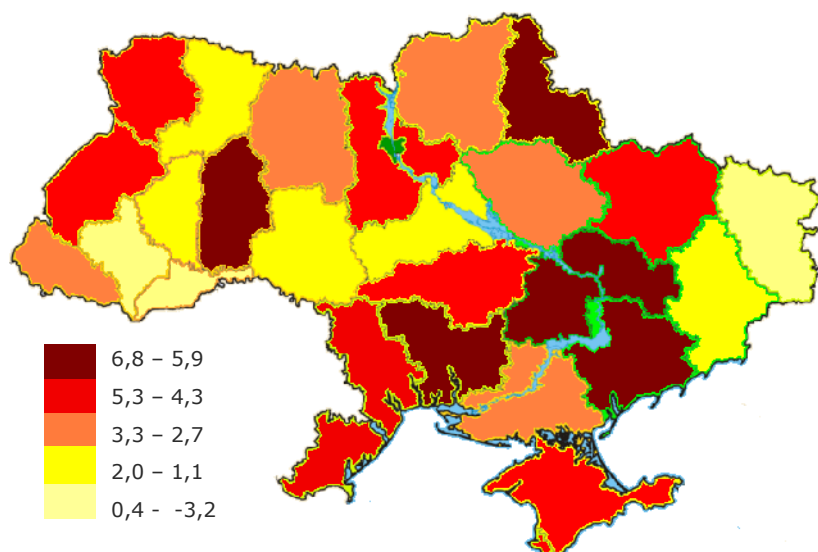

Рисунок 3 – Рівень рентабельності операційної діяльності підприємств на 2010 р. (відображено за даними [2])

Загалом регіональний розвиток залежить від комплексу факторів сприятливого та лімітуючого характеру. На рис. 4 відображені основні групи факторів:

- географічно-історичні – географічне положення, своєрідність краю, культура господарювання, традиції і звичаї місцевого населення;
- економічні – особливості обігу грошей, товарів, інформації та енергії, інвестиційна та інноваційна активність, стан фінансового ринку та господарської діяльності регіону;
- транспортні – наявність розвинутої мережі автомобільних доріг та залізниць, інфраструктури, віддаленість від ринків збуту;

- природно-рекреаційні, екологічні – наявність якісної землі, унікальних природних ресурсів та санаторно-курортного лікування, рівень антропогенного забруднення довкілля;
- трудові – кількість, структура та якість робочої сили відповідно до рівня кваліфікації та освіти працівників;
- виробничі – наявність реальних форм виробничого капіталу з урахуванням зношування основних фондів.

Рисунок 4 – Фактори економічного розвитку

Відповідно до рис. 4 нами виділено такі важливі соціально-економічні фактори регіонального розвитку для аналізу, які в той же час потребують додаткового розвитку теоретичної бази: завантаженість виробничих потужностей, рівень заробітної платні, трудовий потенціал, інноваційна активність, витіснення з внутрішнього ринку вітчизняних виробників, бюджетне фінансування, залучення позичкового капіталу, віддача від інвестиційних ресурсів.

У табл. 1 поданий аналіз особливостей впливу цих факторів та регіональний розвиток України, визначені стримувальні процеси та підходи до вирішення їх у ЄС. Визначено, що недосконала система взаємовідносин між економічними суб'єктами, суперечності їхніх інтересів є стримувальним явищем для регіонального соціально-економічного розвитку.

У зв'язку з цим проблема подолання територіальної диференціації рівня економічного розвитку регіонів з метою активізації їх інвестиційної діяльності вимагає розвитку методологічних підходів до її вирішення. У цьому сенсі дослідження досвіду Європейського Союзу є практичним завданням. Загальні концепції та конкретні підходи до вирівнювання регіонів ЄС є добре розроблені й відпрацьовані. Необхідно зазначити розробки Європейського фонду регіонального розвитку та Фонду вирівнювання [3,4].

У [5] зазначено, що у регіональній політиці Європейського Союзу принцип партнерства визначає пріоритет інвестування не окремих проєктів чи дій, а програм, які мають глибинний вплив на розвиток усього регіону. Стратегія територіального програмування базується на чітко розробленій системі цілей, оскільки необхідно урахувати як інтереси “знизу” регіонів, громад у контексті сприяння просторовій ефективності, так і доцільність урахування загальнонаціональних пріоритетів “згори” як сприяння розвитку національної економіки. Зміст взаємодоповнювальних принципів концентрації та адиціоналізму полягає в тому, що фінансові ресурси, які надає ЄС окремим державам-членам чи суб'єктам територіального, регіонального розвитку, мають бути доповнені за рахунок місцевих джерел. Загальноприйнято, що 50% проєкту фінансує держава-член ЄС, а внесок депресивних регіонів становить мінімум 20%.

Таблиця 1 – Економічні фактори регіонального розвитку

Фактор регіонального розвитку	Сутність	Вплив на регіональний розвиток	Підходи вирішення в ЄС	Проблеми впровадження в Україні
1	2	3	4	5
Завантаженість виробничих потужностей	Визначається формуванням асортиментної програми випуску продукції. Може застосовуватись як індикатор ділової та інвестиційної активності промислових галузей	Визначає рівень економічного розвитку регіону, регіональну політику та розвиненість ринкової інфраструктури конкретного регіону	Утилізація виробничих потужностей є планомірним та керованим процесом. Достатньою мірою розроблені теорія і практика оцінки ефективності утилізації потужностей, вибір альтернатив	Відсутність замовлень на продукцію, недостатня пристосованість до змін попиту, недостатнє фінансування досліджень та нових технічних розробок. В Україні повністю відсутня практика утилізації виробничих потужностей
Рівень заробітної плати	Заробітна плата – це грошовий вираз частки людського капіталу в знову створеній вартості, еквівалентній результату його застосування. При розгляді функцій заробітної плати нами виділяються дохідна, відтворювальна, стимулювальна, регулювальна і соціальна складові	Впливають на соціально-економічне становище країни і її населення і безпосередньо впливають на процеси його відтворення (соціальна та відтворювальна складові). Дохідна та регулювальна визначають формування попиту на кінцеві товари та послуги. Стимулювальна – інформаційно-освітні програми	На заробітну плату впливає насамперед рівень людського капіталу, властивий працівнику, який виражається у вищій продуктивності і, відповідно, у вищій оплаті	Заробітна плата є, перш за все, розподільною категорією і залежить від економічних результатів господарської діяльності підприємства, а саме від виручки
Наявність висококваліфікованих працівників	Є єдністю розвинених здібностей до праці, умов реалізації цих здібностей за наявності мотивації до застосування цих здібностей і чинить вплив на формування цих умов. Саме в цьому аспекті і виявляється дієвий характер категорії, коли під час формування якості робочої сили виявляється вплив на результати трудової діяльності	Дисбаланс професійно-кваліфікаційної структури попиту і пропозиції на регіональних ринках праці підтримує хронічна нестача необхідних фахівців для реального сектору економіки країни. Разом з тим наша країна в цілому істотно поступається багатьом країнам за рівнем конкурентоспроможності, технологічного розвитку, ступенем освоєння інноваційних розробок	Удосконалюються стимули для працівників за допомогою реформування системи соціального забезпечення і розширення можливостей для гнучкої зайнятості. Основні зусилля спрямовуються на молодь і працівників старшого віку. Відкриття ринків праці для іноземних працівників з дефіцитними навиками і кваліфікаціями	Структура виробництва, що не відповідає сучасним вимогам, у регіонах за видами економічної діяльності, переважно сировинна орієнтація економіки країни. Однією з причин є недоліки у функціонуванні соціально-економічних підсистем кадрового забезпечення, що обумовлюють дефіцит кваліфікованих фахівців у багатьох регіонах

Продовження табл. 1

1	2	3	4	5
Слабка інноваційна активність	Визначається масштабами інноваційної діяльності в регіоні, створення і освоєння виробництва нових товарів і послуг, насамперед наукоємних, і зміною цих процесів у часі, обсягами і характером модернізації економіки і структурних зрушень, вона пов'язана зі ступенем залученої науки і бізнесу в інноваційний процес і результативністю цієї співпраці	Інновації - передумова для появи нового продукту, а отже, інновації – необхідна умова для розвитку. Однак інновації підвищують продуктивність праці, що може викликати скорочення робочої сили на підприємстві	У 2000 р. ЄС узяв курс на створення економіки, що базується на знаннях. Передбачені кардинальні заходи щодо зміцнення науково-технічного потенціалу – збільшення витрат на НІОКР. На національному рівні зміни відбуваються в інституційному розрізі: наукова політика і частково промислова і регіональна інтегруються в інноваційну політику; зростає роль держави у створенні сприятливого інноваційного середовища; університети відходять від класичної схеми «наука + освіта» до схеми «наука + освіта + інноваційний бізнес» тощо	Серед проблем – уповільнення темпів економічного розвитку (щорічні темпи зростання на короткострокову перспективу скоректовані з 3 до 2,5%), загострення соціальних проблем у ряді країн, стрибок цін на енергоносії, труднощі поєднання різнополярних інтересів держави і приватного бізнесу і т.д.
Витіснення з внутрішнього ринку вітчизняних виробників		Слабкий розвиток конкурентного середовища: наявність нерівних умов для різних підприємств, галузей та регіонів, низький рівень інтенсивності внутрішньої конкуренції та слабка ефективність антимонопольної політики	Запобігання споживчих настроїв у депресивних регіонах, що потребують відповідної допомоги з боку євроструктур. Накопичення засобів фондів у тих регіонах, які найбільше цього потребують з метою усунення розпорощення ресурсів	Створення штучних бар'єрів до вступу на ринок; висока монополізація ринку; податкові пільги та дотації окремим підприємствам та збільшення трансакційних витрат для інших

Продовження табл. 1

1	2	3	4	5
Бюджетне фінансування	Надання з бюджету у безповоротному порядку коштів на видатки, пов'язані зі здійсненням державних замовлень, виконанням державних програм, утриманням державних і комунальних установ та організацій	Визначає обсяг дотацій для соціально-економічного розвитку регіону	Використовують принцип територіального програмування, який базується на чітко розробленій системі цілей, позаяк необхідно враховувати як інтереси "знизу" регіонів, громад в контексті сприяння просторовій ефективності, так і доцільність врахування загальнонаціональних пріоритетів "згори" як сприяння розвитку національної економіки. перерозподіл державних ресурсів між бюджетами різних рівнів на основі визначення різниці між потенційно можливим обсягом надходжень до цього бюджету та необхідними бюджетними видатками	Недосконала система взаємовідносин між економічними суб'єктами та історично створена неефективність інституційних рамок українського суспільства. Недостатньо відпрацьована система розрахунку потреб конкретного регіону в певних державних послугах. Недостатня прозорість методики визначення корегувальних коефіцієнтів за формульного розрахунку міжбюджетних трансфертів
Залучення позичкового капіталу	Позичковий капітал здійснює перерозподіл вартості на засадах платності, строковості, забезпечення і повернення	Визначає нижню межу прибутковості інвестиційного проекту регіону. Висока ціна кредиту не забезпечує зростання вартості власного капіталу підприємств регіону та стримує доступність кредиту	Використовують принцип концентрації. Накопичення засобів фондів здійснюється у тих регіонах, які найбільше цього потребують, з метою усунення розпорощення, яке може бути у розгалуженій структурі ЄС	Рівень інфляції, ділова репутація регіону, авторитет вищого менеджменту, система взаємин з партнерами і конкурентами, імідж, політична підтримка, стан фінансового ринку та ін. Орієнтація обслуговування банків торговельно-посередницьких та валютообмінних операцій зі швидким обігом коштів. Субсидії, пов'язані із заниженими процентними ставками в державних кредитних установах
Віддача від інвестиційних ресурсів	Характеризує рівень доходів на одиницю витрат, тобто ефективність вкладень у регіон	Впливає на визначення інвестиційної привабливості регіону, його ризику та соціально-економічного розвитку	Використовують принцип партнерства. Пріоритет інвестування не окремих проектів чи дій, а програм, які мають глибинний вплив на розвиток усього регіону	Високий економічний ризик, техніко-технологічна відсталість виробничих потужностей, недосконала система взаємовідносин між економічними суб'єктами

Таким чином, основним завданням стратегій регіонального розвитку країн ЄС та країн-аплікантів є подолання диспропорцій внутрішніх таксономічних одиниць, прозорість регіональної статистики, тотожність основних індикаторів, спираючись на які, структурні фонди ЄС надаватимуть системну допомогу регіонам-реципієнтам.

Використовуючи досвід ЄС, регіональна політика України обумовлює необхідність здійснення заходів за такими напрямками:

1. Створення сприятливого інвестиційного клімату в реальному секторі економіки може бути забезпечене насамперед: запровадженням системи податків з диференціюванням ставок та пільг; проведенням зваженої фінансової, цінової, а також кредитної політики; контролем за дотриманням державних норм і стандартів; антимонопольними заходами; приватизацією об'єктів державної власності, зокрема об'єктів незавершеного будівництва.

2. Для підвищення ефективності розвитку всіх галузей економіки в нашій країні розвиток системи інфраструктурного забезпечення є найважливішим завданням сучасності. Застосування системного підходу дозволяє виділити основні підсистеми, що виконують завдання сприяння інноваційній діяльності в тій чи іншій області, - законодавча підсистема, фінансова, технологічна, інформаційна. Це дозволяє створити управлінську визначеність у системі під час прийняття стратегічних і тактичних завдань, спрямованих на підвищення інноваційної активності. Така структура системи дозволяє виявити особливості розвитку інфраструктурного забезпечення інноваційної діяльності у сформованих моделях інноваційного розвитку різних країн.

3. Раціоналізації взаємовідносин у системі "органи публічної влади – бізнес – наука": створення організаційних структур (з метою забезпечення міжсекторної взаємодії), технопарків, інноваційних центрів, бізнес-інкубаторів; формування загальнодержавних та регіональних міжуправлінських і проблемних мереж, суб'єктами яких є різні за природою неієрархічні суб'єкти, яких об'єднують спільні інтереси і які обмінюються ресурсами задля реалізації цих інтересів.

4. Створення центрального органу виконавчої влади з питань державної регіональної політики – Міністерство регіонального розвитку України – шляхом реорганізації Міністерства регіонального розвитку та будівництва із входженням до нього Департаменту регіонального розвитку Міністерства економіки України; уточнення функцій відповідних органів з питань проведення державної регіональної політики і визначення механізмів взаємодії щодо її реалізації по горизонталі і вертикалі державного апарату, а також співпраці з неурядовими організаціями та бізнесом [6];

5. Поступальний і цілеспрямований рух української економіки по шляху вступу до ЄС потребують належного та комплексного моніторингу українського законодавства, що впливає на соціально-економічний розвиток регіонів. Моніторинг може бути організований у формі постійно діючого Робочого органу при одному з міністерств шляхом введення поправок до основних законів. Пропоновані поправки умовно можна розбити на три частини: поправки, що стосуються матеріально-правових аспектів антимонопольного законодавства, поправки, що стосуються процедури узгодження з антимонопольними органами угод, передбачених Законом про конкуренцію, і поправки, які дозволять посилити зацікавленість територіальних антимонопольних органів у припиненні монополістичної діяльності та недобросовісної конкуренції на товарних ринках. Прийняття цих поправок дозволить привести деякі положення Закону про конкуренцію у відповідність з реаліями господарської діяльності.

ВИСНОВКИ

Розвиток української економіки та її відповідність вимогам входження до ЄС неможливі без зростання інвестицій у реальний сектор економіки. У свою чергу, ефективність зазначених процесів визначається регуляторними та системними умовами їх функціонування. Визначено, що активізація інвестиційної діяльності, яка б забезпечила високий рівень розвитку регіонів неможлива без активізації діяльності всіх суб'єктів регіону. Особливо гостро це питання постає в умовах входження України до ЄС.

Наукові результати дослідження спрямовані на істотне вдосконалення теоретичних і науково-методичних підходів до врахування факторів регіонального розвитку, які визначають необхідні й достатні умови входження України до ЄС. Разом з тим проблема подолання територіальної диференціації рівня економічного розвитку регіонів з метою активізації їх інвестиційної діяльності вимагає розвитку методологічних підходів до її вирішення. У цьому сенсі дослідження досвіду Європейського Союзу є практичним завданням.

У контексті досліджуваної проблеми важливого значення набувають подальші наукові дослідження з питань взаємодії Кабінету Міністрів України, центральних органів виконавчої влади з місцевими органами публічної влади, приватним сектором, зокрема великим бізнесом, щодо здійснення державної регіональної політики, ефективного використання наявних регіональних ресурсів як запоруки сталого розвитку регіонів і країни в цілому.

SUMMARY

The article is based on the analysis of regional development and investment activity of enterprises of Ukraine and defines the basic conditions for joining the EU. It is noted that the main aim of regional policy is the balance between aggregate national efficiency, which is achieved through redistribution of regional resources and interregional equity, which provides an equitable distribution of infrastructure, income and employment.

Key words: capital, management, sustainable development, the region's GDP, investments.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Валовий регіональний продукт у розрахунку на одну особу (грн) на 2010 р. [Електронний ресурс] / Державний комітет статистики України. - Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/metod_polog/ - 2010 р. - Заголовок з екрана.
2. Соціально-економічний розвиток регіонів України. [Електронний ресурс] / Державний комітет статистики України. - Режим доступу: http://www.ukrexport.gov.ua/i/imgsupload/sesr_04_2011.pdf. - 2011 р.
3. European Regional Development Fund [Електронний ресурс] / European Union - Режим доступу: http://europa.eu/legislation_summaries/employment_and_social_policy/job_creation_measures/160015_en.htm. - 14.06.2005. - Заголовок з екрана.
4. Cohesion Fund [Електронний ресурс] / European Union - Режим доступу: http://ec.europa.eu/regional_policy/thefunds/cohesion/index_en.cfm. - 23-04-2012. - Заголовок з екрана.
5. Кіш Є. Регіональна політика Європейського Союзу: стратегічні імперативи для України / Єва Кіш // Регіональна політика в країнах Європи. Інститут Схід-Захід. – Київ : Логос, 2000. – С. 28-61.
6. Збаращук О. В. Проблеми становлення державної регіональної політики: пошук нової моделі управління регіональним розвитком / О. Збаращук // Теоретичні та прикладні питання державотворення [Електронний ресурс] : електронне наукове фахове видання. – Вип. 4. – 2008. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/tppd/2008-4/R_2/09zovurr.pdf

Надійшла до редакції 26 червня 2012 р.